

ANNE OLLILA

Kulttuurihistorian houkutus

Mitä kulttuuri on? Tähän kysymykseen on annettu satoja erilaisia vastauksia. Niiden kirjo kertoo kulttuurin määrittelemisen vaikeudesta. Kulttuuri on niin monivahainen asia, että sitä on mahdotonta ottaa haltuun yhden määrittelyn kautta. Lisäksi määritelmät ovat itsessään kulttuurisidonnaisia, joten niissä ilmenee monella tapaa kulttuurikäsitteen monikerroksisuus.

■ Kulttuurin dynaamisuus hahmottuu joiltakin osin kulttuurintutkija Johan Fornäsin pohdinnoissa:

Kulttuuriset prosessit ovat kommunikaatiivisia käytänteitä. Me emme passiivisesti mukaudu ennalta olemassa oleviin kehyksiin, sääntöihin ja koodeihin, vaan muo-vaamme ja luomme uudelleen itseämme, toinen toisiamme, maailmojamme ja symbolisia muotojamme prosessissa, joka ainakin periaatteessa on luonteeltaan avoin, aktiivinen ja luova. – Kulttuuri on läsnä kaikkialla inhimillisessä elämässä ja yhteiskunnassa. Olemme ihmisiä sen kautta, että ymmärrämme ja tulkitsemme havaitsemaamme eli tuotamme symboleja, joissa jokin edustaa jotain muuta. – Kukaan ei astu kahdesti täsmälleen samaan kulttuuriseen virtaan. Kulttuuri ei ole staattinen rakenne vaan muuttuu jatkuvasti. Kukaan ei voi välttyä joutumasta sen pyörteisiin.¹

Fornäs korostaa nimenomaan myöhäismodernin kulttuurin erityispiirteitä, joita on luonnehdittu liikkuvuudeksi, monikerroksisuudeksi ja dialogisuudeksi. Samoja piirteitä löytyy tietysti muidenkin aikakausien kulttuureista.

Mutta kulttuuria voidaan konkretisoida esimerkkien avulla. Kun afrikkalainen kyläyhteisö järjestää voodoo-seremonian ja

uhraa vuohen veden jumalattaren Mami Watan kunniaksi, nyökkäilemme ymmärtävästi. Tämä on kulttuuria. Kun suomalainen pörssiyhtiö saneeraa työntekijöitään ulos parantaakseen kilpailukykyään ja antaakseen myönteisen signaalin markkinavoimille sekä sijoittajille, sekin on kulttuuria. Äkkipäätään katsottuna nämä kaksi ilmiötä näyttävät olevan hyvin kaukana toisistaan. Niissä noudatetaan kuitenkin samaa periaatetta – jotakin on uhrattava, jotta saavutettaisiin menestystä ja hyvinvointia. Suomalainen yrityskulttuuri suorittaa uhrauksensa kilpailukyvyyn nimissä ja markkinavoimia palvellen, mutta afrikkalaisen voodoo-seremonian päämääränä on lepyttää meren jumalatar ja taata hänen suosionsa.

Uusi kulttuurihistoria

Molemmat esimerkit kertovat jotakin olennaista siitä, miten ihmiset yrittävät vaikuttaa ympäristöönsä ja kuinka he tulkitsevat maailmaa. Afrikkalaisessa voodoo-seremoniassa suoritettu uhri on pienempi ja myös odotukset ovat vaatimattomammat. Suomalainen pörssiyhtiö pelaa suuremmilla panoksilla toivoen myönteistä merkkiä markkinavoimilta. Kummassakin tapauksessa lopputulosta on silti mahdotonta ennakoida. Mami Wata ei toteuta kaikkia hänelle esitettyjä pyyntöjä eivätkä markkinavoimat aina reagoi toivotulla tavalla. Silti kyse on vuorovaikutuksesta ja ihmisten pyrkimyksestä muovata maailmaa sekä vaikuttaa siihen omalla toiminnallaan. Tällä tavalla ymmärrettynä kulttuuri määritellään laaja-alaisesti: se on kaiken toiminnan ja ajattelun lähtökohta, joka ohjaa ihmisten valintoja, ratkaisuja, uskomuksia ja toimintatapoja koskivatpa ne sitten politiikkaa, taloutta tai arkielämää. Sen mukaisesti kulttuuri on merkitysjärjestelmä, jonka sisällä elävät ihmiset saavat perintönä kulttuurille ominaisen tavan jäsentää todellisuutta.

Turun yliopistoon perustettiin kulttuurihistorian oppiaine vuonna 1972 ja oppiaineen ensimmäinen vakinainen professori Veikko Litzen korosti kulttuurin laaja-alaisuutta. Litzenin mukaan kulttuuri sisältää kaiken inhimillisen toiminnan:

Kulttuurin muodostavat ne ratkaisut ja toimintatavat, joita ihmiset ovat keksineet ja kehittäneet vastauksena ympäristöstä (laajasti käsitettynä myös sosiaalinen ympäristö, 'muut ihmiset' mukaan lukien) saamiinsa haasteisiin. Ihmisten tavoiksi muotoutuneet reaktiot ympäristön haasteisiin, vastausten kaavat ja itse vastaukset – niin henkiset kuin aineellisetkin – muodostavat kokonaisuuden, jota sanotaan kulttuuriksi.²

Samalla Litzen painotti kulttuurin kommunikatiivista luonnetta, jossa olennaista on ihmisen ja ympäristön välinen vuoropuhelu.

Länsimaisessa ajattelutraditiossa kulttuuriin on usein liitetty hierarkkinen malli,³ jossa kulttuurien tasoa ja kehitysastetta on määritelty nimeämällä tietyt kulttuurit tai kulttuurin osa-alueet korkeakulttuuriksi. Tämän ajatustavan mukaisesti olisi mahdollonta rinnastaa suomalaisen pörssiyhtiön toimintatapoja afrikkalaisiin voodoo-seremonioihin, koska niiden oletetaan sijaitsevan eri tasolla kulttuurien hierarkiassa. Suomalainen yrityskulttuuri tulkitaan mieluummin rationaalisemmaksi ja 'kehittyneemmäksi' ilmiöksi kuin afrikkalainen voodoo-seremonia, johon helposti liitetään mielleyhtymiä alkukantaisuudesta ja kehittymättömyydestä.

Kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa tämännäytapaisten hierarkkisten jaottelujen tekeminen ei ole mielekäästä, koska ihmisten toimintaa ei voida varustaa laatuleimalla. Kulttuurihistorian näkökulmasta edellä mainitut toimintatavat edustavat erilaista rationaalisuutta, mutta niistä löytyy myös yllättäviä yhtäläisyyksiä.⁴ Kaikki ihmisen toiminta on kulttuuria ja siten historiallisesti ehdollistunutta. Siksi kulttuurihistorian määrittelyssä on vältetty tekemästä hierarkkista eroa matalan ja korkean kulttuurin välillä.⁵

Näin ollen kulttuurihistoriassa ei myöskään priorisoida tutkimusteemoja sen mukaan, että tietyt tutkimusaiheet olisivat lähtökohtaisesti tärkeämpiä ja merkittävämpiä kuin muut. Kulttuurihistoria ei tee eroa arjen ja juhlan, eliitin ja populaarin tai tavalisen ihmisen ja valtaapitävien välillä.⁶

Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineen ensimmäiset määritellyt tukeutuivat

antropologiseen tutkimustraditioon. Veikko Litzenin esittämä laaja tulkinta kulttuurista oli lähtökohdiltaan antropologinen, mutta Keijo Virtanen toi antropologiset vaikutteet entistä selkeämmin esille viitaten mm. Clifford Geertzin ja Marshall Sahlinsin kulttuuriteorioihin:

Kulttuurihistoriassa kulttuuri ymmärretään laajasti: siinä tutkitaan ihmisen suunnitelmia, tapoja ja tekoja, joilla hän on muodostanut suhteensa elämäänsä ja joiden avulla hän on kommunikoinut. Yksilöstä tulee historiallinen vain suhteessa elämäänsä, ympäristöönsä ja aikaansa. ... Menneisyyden ihmisen elämisen muodon (design for living) selittämiseksi tutkimuskohde on sijoitettava kontekstiinsa eli aikaansa ja kulttuurijärjestelmäänsä.⁷

Vaikutteiden hakeminen antropologiasta merkitsi samalla aktiivista yhteyttä kansainväliseen keskusteluun, jossa 1980-luvulla huomion kohteeksi nousi kulttuurihistoriallinen käänne. 'Uuden' kulttuurihistorian määrittäminen ei kuitenkaan ole ollut yksiselitteistä. Vuonna 1989 ilmestyneessä artikkelikokoelmassa *The New Cultural History* kulttuurihistorian lähtökohtia paikannettiin kaksijakoisesti. Toisaalta korostettiin kulttuuriantropologiasta saatuja vaikutteita,

1. Johan Fornäs (1998) *Kulttuuriteoria, Myöbäismodermin ulottuvuuksia*, First published in English 1995. Tampere, 11. Kulttuurimäärittelyistä ks. myös Peter Burke (1997) *Varieties of Cultural History*, Cambridge 1997, 1, 183–184, 194–198.

2. Veikko Litzen (1981) Kulttuurihistoria on kokonaisvaltaisuutta korostava historia, teoksessa Kari Immonen (toim.) *Mitä kulttuurihistoria on?*, Turku, 8.

3. Hierarkkia korostava malli sisältää viittauksen myös marxilaiseen traditioon, jossa talous ja sosiaaliset suhteet tulkitaan yhteiskunnan perusrakenteiksi ja kulttuuri puolestaan ylärakenteeksi.

4. Kulttuurien välisistä yhtäläisyyksistä ks. myös Mary Douglas (2000) *Publiaus ja vaara: rituaalisen rajanvedon analyysi*, alkuteos *Purity and Danger* (1966), Tampere, 30–31; Ludmilla Jordanova (2000) *History in Practice*, London, 72–73.

5. Keijo Virtanen (1987) *Kulttuurihistoria – tie kokonaisvaltaiseen historiaan*, Turku, 28, 31.

6. Kari Immonen (2001) Uusi kulttuurihistoria, teoksessa Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria, Jobdatus tutkimukseen*, Helsinki, 25.

7. Keijo Virtanen (1993) Kulttuurihistoria humanistisena tieteenä, teoksessa *Metodikirja. Näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen*, Turku, 11.

mutta toinen merkittävä keskusteluyhteys löytyi ns. lingvistiksestä käänteestä.⁸ 1990-luvulla käyty kulttuurihistoriallinen keskustelu onkin paljolti keskittynyt kielen ja tekstin pohtimiseen sekä antropologiasta tulevien lähestymistapojen soveltamiseen. Tässä yhteydessä on korostettu kulttuurin ja koko inhimillisen ajattelun kielellisiä lähtökohtia. Näin tiedon tuottamisen prosessit, erilaisten puhetapojen syntyminen ja niiden vuorovaikutus ovat tulleet kulttuurihistorioitsijoiden tutkimuskohteiksi. Samalla myös historian tutkimuksen luonnetta on arvioitu kielen ja kerronnallisuuden näkökulmasta: koska historioitsijat julkaisevat tutkimuksensa tekstinä, he käyttävät kulttuurissa vallitsevia kielellisiä ja kerronnallisia konventioita. Historiantutkimus hyödyntää siten retorisia keinoja vakuuttavuuden luomisessa sekä argumentoinnissa ja tietyt kerronnalliset elementit vaikuttavat historioitsijoiden tapaan jäsentää asioita.⁹

Antropologiasta ja lingvistiksestä traditiosta saatujen vaikutteiden lisäksi uusi kulttuurihistoria otti selkeästi kantaa myös historian tutkimuksen sisällä käytyyn keskusteluun. Näin kulttuurihistoria löysi yhteisiä lähtökohtia ns. uusista historioista, joilla tarkoitetaan mentaliteettitutkimusta, naistutkimusta, arkipäivän historiaa ja mikrohistoriaa. Näissä tutkimussuuntauksissa huomio on kohdistunut sellaisiin teemoihin ja historian toimijoihin, joita ei aikaisemmin ole pidetty tärkeinä eikä tutkimisen arvoisina. Uusien historioiden myötä perinteinen poliittinen historia ja suuriin rakenteisiin keskittynyt talous- ja sosiaalishistoria ovat jääneet taka-alalle ja menneisyyttä on alettu hahmottaa ja tulkita toisella tavalla.

Silti on mahdotonta yksiselitteisesti määrittellä, mitkä vaikutteet ja tutkimussuuntauokset ovat olleet merkittävimmät uuden kulttuurihistorian rakentamisessa. Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa kiinnostus kohdistui 1980-luvulla paljolti ranskalaiseen mentaliteettitutkimukseen ja naishistoriaan. 1990-luvulla sen sijaan vaikutteita haettiin entistä innokkaammin antropologiasta, mikrohistoriasta, foucault'aisesta valta-analyysistä ja lingvistisen käänteen inspiroimasta tutkimuksesta samalla kun

naishistoria alkoi muuntua sukupuolihistoriaksi. Kulttuurihistoriassa tapahtunut muutos kertoo myös historiantutkimuksen kentän hajoamisesta sekä monitieteellisyyden lisääntymisestä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että historiantutkimuksen sisällä on nykyään niin paljon erilaisia tutkimussuuntauksia että historioitsijoiden on välillä vaikea ymmärtää eri tutkimustraditioista ponnistavien tutkijoiden teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia sekä tapaa tehdä tutkimusta. Historiantutkimuksen kenttä on hajaantunut mutta toisaalta se on mahdollistanut entistä monipuolisemman tutkimuksen.

Joka tapauksessa 1990-luvulla tehty kulttuurihistoriallinen tutkimus on tullut joiltakin osin hyvin lähelle niitä painotuksia, joita on esitetty uudesta sosiaalishistoriasta¹⁰ ja 'uusista historioista' ylipäänsä. Antropologiasta saadut vaikutteet muodostavat keskeisen elementin myös suomalaisen historiatieteen uusissa suuntauksissa, sillä esimerkiksi Kimmo Katajala on luonnehtinut uusia historioita liikehdinnäksi historian ja antropologian välimaastossa.¹¹ Sen sijaan lingvistinen käänne ja siitä käyty keskustelu ovat herättäneet hieman ristiriitaisia reaktioita suomalaisissa historioitsijoissa. Jorma Kalela on useissa julkaisuissa pohtinut narratiivisuutta ja lingvistisen käänteen merkitystä historiantutkimuksessa. Kalelan mukaan tiedon sisältö ei ole riippumaton sen esittämisen muodosta ja tavoista. Niinpä todellisuuskäsityksiä ehdollistaa aina se kieli, jolla ne ilmaistaan.¹² Keskustelu lingvistiksestä käänteestä on sisältänyt ylilyöntejä puolin jos toisin,¹³ mutta toistaiseksi on kiinnitetty liian vähän huomiota siihen, miten tutkijat tietoisesti käyttävät retorisia keinoja. Kieli asettaa rajat sille, mitä voi sanoa ja ajatella, mutta samalla sen monimielisyys antaa mahdollisuuden kokeilla kielen rajoja ja laajentaa ilmaisukeinoja. Silti osalle historiantutkijoista näyttää olleen vaikea hyväksyä ja käsitellä historiantutkimukseen liittyviä kielellisiä ja kerronnallisia ehtoja.

Itsereflektio historian-tutkimuksessa

Kulttuurihistoriallisen tutkimuksen monipuolistuminen tulee ilmi syksyllä 2001 jul-

kaistussa teoksessa *Kulttuurihistoria*, joka on johdatus kulttuurihistorialliseen tutkimukseen. Teoksessa esitelyjen kulttuurihistoriallisten lähestymistapojen kirjo sisältää kaikki keskeiset historian tutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen suuntaukset ympäristöhistoriasta populaarikulttuuriin ja aistien historiasta toiseuden tutkimiseen. Erilaisten tutkimussuuntauksien runsaus kertoo innovatiivisesta otteesta, mutta samalla se asettaa tutkimuksen tekemiselle entistä enemmän vaatimuksia. Jos mahdollisten lähestymistapojen määrä vain kasvaa, miten kulttuurihistorioitsija voi perustella näkökulmansa ja tutkimukselliset ratkaisunsa?

Tässä tilanteessa kulttuurihistorioitsijan on täsmennettävä tutkimuksellisia lähtökohtiaan ja osoitettava, miksi hänen valitsemansa näkökulma ja kysymyksenasettelu ovat kiinnostavia sekä tärkeitä juuri hänen tutkimusaiheensa kannalta. Kyse on tutkijan itsereflektiosta ja paikantumisen periaatteesta. Lyhyesti sanottuna itsereflektiolla tarkoitetaan sitä, kuinka tutkija määrittelee tutkimukselliset lähtökohtansa ja miten hän paikantaa itsensä suhteessa tutkimustraditioon. Näin korostetaan tutkijan velvoitusta pohdita tutkimuksellisia valintojaan: Mitä seuruuksia on tiettyjen teorioiden soveltamisesta? Minkälaisia oletuksia todellisuuden luonteesta tai menneisyyden jäsentämisestä on sisäänrakennettu hänen käyttämiinsä teoreettisiin malleihin? Kun huomio kohdistetaan määrättyihin kysymyksiin, mitä silloin vastaavasti suljetaan pois ja kuinka nämä rajaukset perustellaan? Kyse on siis tutkimuksellisten valintojen ja rajausten analysoimisesta sekä perustelemisesta. Siten tutkija joutuu pohtimaan näkökulmansa rajoja ja ehtoja; keskittymällä tiettyihin kysymyksiin ja teemoihin sekä toimimalla määrittelemänsä tutkimustradition puitteissa hän terävöittää analyttistä otettaan mutta samalla hän väistämättä rajaa jotakin tarkastelunsa ulkopuolelle.

Tutkimuksellisten lähtökohtien määrittely on välttämätöntä, kun tutkija haluaa tehdä näkökulmansa ymmärrettäväksi ja näkyväksi lukijalleen. Näin ollen se merkitsee tietynlaisen lukuohjeen antamista. Itsereflektion vaatimus on kuitenkin tuottanut mo-

ninaisia tulkintoja siitä, mitä oman tutkimuksen paikantaminen edellyttää tutkijalta. Väärinkäsityksiä itsereflektion luonteesta on ilmeisesti herättänyt se, että sekä humanistisessa että yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on yleistynyt henkilökohtainen ja omaelämäkerrallinen kirjoittaminen. Niinpä tutkijat ovat tunnustuksellisissa kommentoissa kertoneet tutkimustyön vaikutuksesta elämäänsä sekä niistä ongelmista ja onnen hetkistä, joita tutkimustyö on tuottanut.¹⁴ Nämä tunnustukselliset kommentit on joissakin tapauksissa tulkittu tieteelliseksi itsereflektioksi, vaikka kyseessä on toisentyypinen kirjoittamisen muoto.

Historioitsijat ovat usein olleet hieman haluttomia perustelevaan tutkimuksellisia lähtökohtiaan. Tällöin on ajateltu, että riittää kun historioitsija on 'objektiivinen' ja hän osaa soveltaa lähdekritiikin periaatteita omassa työssään. Mutta kun tutkija tiedostaa työnsä näkökulmasidonnaisuuden, hänen perspektiivinsä menneisyyteen ja tutkimusprosessiin muuttuu. Näkökulmasidonnaisuus merkitsee sitä, että on mahdollista tehdä tyhjentävää ja kaiken kattavaa

8. Lynn Hunt (1989) Introduction: History, Culture and Text, teoksessa Lynn Hunt (toim.) *New Cultural History*, Berkeley and Los Angeles, 10–20.

9. Ks. esim. B.Fay, P.Pomper and R.T.Vann (toim.) (1998) *History and Theory. Contemporary Readings*, Oxford; V.E.Bonnell and L.Hunt (toim.) (1999) *Beyond the Cultural Turn*, Berkeley and Los Angeles; Cristina Lafont (1999) *The Linguistic Turn in Hermeneutic Philosophy*, Cambridge, Mass. and London.

10. Pertti Haapala (1989) *Sosiaalhistoria. Jobdatus tutkimukseen*, Helsinki; Pertti Haapala (1990) Sosiaalhistorian lupaus, teoksessa Ahtiainen et.al. *Historia Nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*, Helsinki, 67–88.

11. Kimmo Katajala (1995) Historian ja antropologian välimaastossa, teoksessa Kimmo Katajala (toim.) *Maanaajista maalaisaateleihin*; ks. myös Pirjo Markkola (1996) Marginaali historian keskipisteessä, teoksessa Pirjo Markkola ja Jarmo Peltola (toim.) *Kuokkavieraiden pidot*, Tampere; vrt. Matti Peltonen (1999) *Mikrohistoriasta*, Helsinki, 38.

12. Jorma Kalela (2000) *Historiantutkimus ja historia*, Helsinki, 89, 152–154; ks. myös Jorma Kalela (1993) *Aika, historia ja yleisö*, Turku.

13. Ks. esim. Matti Peltonen (2000) Kieli, kulttuuri ja arki, *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2000, 206–207, 211.

14. Matti Kortteinen (1992) *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*, Helsinki, 38, 94–95; Anna Makkonen (1996) *Simulle. Romaani joka ei uskalla sanoa nimeään*, Helsinki.

tulkintaa tutkimusaiheesta. Ei ole olemassa mitään universaalialla näkökulmaa, joka tarjoaisi suuren selitysmallin ja jonka avulla voitaisiin hahmottaa menneisyys kaikessa moninaisuudessaan. Tieto rakentuu aina jostakin perspektiivistä käsin ja tietoteoreettisten ehtojen puitteissa. Koska historioitsija tekee valintoja sekä lähdeaineistojensa että metodologisten ratkaisujensa suhteen, nämä valinnat ja ratkaisut pitää pystyä eksplikoimaan ja perustelemaan.

Itsereflektion vaatimusta ja paikantamisen periaatetta on korostettu viime vuosina julkaistuissa metodioppaissa.¹⁵ Sekä humanistisessa että yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tapahtunut teoreettismetodologisen keskustelun aktivoituminen on samalla merkki tutkimustradition muuttumisesta. Kun tutkimusmenetelmiä ja tutkimuksen lähtökohotia on pohdittu uudestaan, niitä on myös ryhdytty arvioimaan tiedepolitiikan ja vallankäytön näkökulmasta. Tieto ei koskaan ole neutraalia, mutta objektiivisuuden korostaminen viestii tutkijan haluttomuudesta määrittellä tietoteoreettisia sitoumuksiaan ja pohtia tutkimustapoihinsa sisältyviä ennakkokäsityksiä. Tutkimusteemojen valinnat paljastavat kiinnostavasti tieteenalojen sisäisiä hierarkioita ja arvoasetelmia. Historioitsijat ovat yleensä mieluummin tutkineet voittajien ja viranomaisten toimia kuin niitä kansankerroksia, joilla ei ole ollut pääsyä parrasvalojen loisteeseen. Uusien historioiden myötä tämä asetelma on alkanut muuttua. Jotta voi rakentaa monipuolisen tulkinnan yhteiskunnan ja yhteisön säännöistä sekä toimintatavoista, niitä on analysoitava eri toimijoiden näkökulmista.¹⁶ Todellisuus näyttää erilaiselta riippuen tutkittavien henkilöiden sukupuolesta, iästä, sosiaalisesta asemasta, uskonnosta, seksuaalisesta suuntautumisesta ja etnisestä taustasta. Siksi historioitsijan on tuotava esille menneisyyden moniäänisyys.

Amerikkalainen historioitsija Gabrielle Spiegel on pohtinut uusien historioiden houkutusta ja mahdollisuutta tuoreisiin tulkintoihin. Kieleen liittyvien käytäntöjen tutkiminen on Spiegelin mielestä ollut houkuttelevaa monille nuorille historioitsijoille (naisille, mustille, etnisiä ryhmiä edustaville

jne.), koska näin he ovat voineet osoittaa, miten tietyt käsitteet kuten ”mies” ja ”nainen”, ”musta” ja ”valkoinen”, ”herra” ja ”orja” ovat historiallisesti muotoutuneet. Tällöin tuodaan esille, kuinka käsitteiden merkitys voi muuttua. Itse asiassa käsitteiden historiallistaminen muuttaa jo näitä käsitteitä, sillä se kyseenalaistaa niihin liitettyjä ja itsestäänselvinä pidettyjä ominaisuuksia.¹⁷

Yksi keskeinen piirre tässä uudelleentulkittamisen prosessissa on kulttuurihistorian vapautuminen rakennehistoriallisista selitysmalleista. Spiegelin mukaan historiantutkimus ei enää ota lähtökohdaksi yhteiskunnallisten rakenteiden analysoimista vaan historioitsijat ovat alkaneet kiinnostua sosiaalisista käytännöistä. Erilaiset käytännöt ja toimintatavat osoittavat, miten ihmiset reagoivat tietyissä tilanteissa – kuinka he jatkuvasti muokkaavat mutta toisaalta myös uusintavat arvoja, normeja ja toimintamalleja. Olennaista on rakennehistoriallisen determinismin karttaminen. Sosiaalisista rakenteista ei voida johtaa sitä prosessia, miten ihmiset päätyvät valitsemaan tietyn vaihtoehdon ja toimintatavan.¹⁸

Toimintaympäristö ja olosuhteet on tunnettava, mutta niistä ei voi päätellä, miten ihmiset tulkitsevat tilanteensa ja miksi he toimivat tietyllä tavalla. Rakennehistorian heikkoutena on ollut kyvyttömyys tulkita kulttuurisia arvoja, normeja ja rituaaleja. Rakennehistoria ei tarjoa välineitä tutkia kulttuureille ominaisia tapoja tulkita maailmaa ja hahmottaa todellisuutta. Mitä enemmän painopiste on rakenteiden analysoimisessa, sitä vaikeampaa on muutoksen havaitseminen ja selittäminen, koska rakenne korostaa staattisuutta. Kun huomio käännetään toiminnan tutkimiseen, mukana on myös muutoksen elementti, sillä jokainen teko ja toiminta sisältää muutoksen mahdollisuuden.¹⁹

Kontekstin rakentaminen

Menneisyys on kuin vieras kulttuuri, jonka outous asettaa haasteita tutkijalle. Menneisyys pitää tehdä ymmärrettäväksi, mutta samalla on otettava huomioon kunkin aikakauden ja kulttuurin erityispiirteet. Vaikka historioitsijat mainostavat olevansa men-

neisyyden ammattilaisia, he eivät välttämättä ole kovin sensitiivisiä toisen aikakauden tai kulttuurin erilaisille tavoille jäsentää todellisuutta. Ne asiat ja ilmiöt, jotka eivät noudata historioitsijan logiikkaa, jäävät helposti huomiotta. Toisaalta historioitsija ei voi tyytyä pelkästään aikalaiskokemusten ja ihmisten itseymmärryksen analysoimiseen. Historiallisessa analyysissä tutkijan ammattitaito ilmenee siinä, miten hän kontekstualisoi tutkittavia ilmiöitä. Uusien tutkimuksellisten näkökulmien ja vaihtoehtojen runsaus antaa entistä enemmän valinnanvaraa myös kontekstualisoinnin suhteen.

Historiantutkimuksen vaikeus on siinä, että ei ole olemassa mitään valmista kontekstia, johon tutkittava asia voitaisiin sijoittaa. Tutkijan lukeneisuus ja älyllinen uteliaisuus asettavat rajat sille, minkälaisia maailmoja hän pystyy tutkimuksessaan rakentamaan. Tällöin korostuu se, miten kysymyksenasettelua ja näkökulmaa muuttamalla tiettyä lähdeaineistoa voi tulkita ja analysoida eri tavalla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että samasta lähdeaineistosta voi kirjoittaa useita erilaisia tutkimuksia. Mutta kysymyksenasettelun ja näkökulman muuttaminen edellyttää kontekstin problematisoimista siten, että kysymyksenasettelun muuttuessa myös tutkimuksen konteksti pitää rakentaa uudestaan. Kysymyksenasettelu ja näkökulma määrittelevät sen, mihin asioihin ja ilmiöihin tutkimusteema on mielekästä ja mahdollista liittää.

Tässä yhteydessä on syytä painottaa tutkijan aktiivista roolia kontekstin rakentajana. Historioitsija tekee aina valintoja sen suhteen, mitkä asiat hän ottaa huomioon halutessaan tehdä tutkimusteemansa ymmärrettäväksi. Mahdollisia konteksteja on useita ja tutkija voi periaatteessa laajentaa tarkastelunäkökulmaansa loputtomasti, joten järkevien ja perusteltujen rajausten tekeminen on välttämätöntä. Kontekstin rajaaminen on keskeinen tutkimuksellinen valinta, se on kuin jäävuoren huippu, jolloin huomattava osa tutkijan työstä jää yleensä näkymättömiin eikä ilmene lopputuloksesta. Kaikissa tutkimusprosesseissa on sekä harhapolkuja että taustatietojen selvittämistä, joista ei kerrota tutkimuksessa mut-

ta jotka ovat välttämättömiä työvaiheita. Jos tutkija haluaa analysoida omaa tutkimusprosessiaan, hän voi tuoda esille vaihtoehtoisia tulkintakonteksteja, joita hän on joutunut pohtimaan mutta jotka hän on rajannut tutkimuksensa ulkopuolelle. Kaikkia rakennustelineitä ei tarvitse heti purkaa, kun talo on tullut valmiiksi, koska tutkimuksellisten vaihtoehtojen ja myös harharetkien pohtiminen on kiinnostavaa. Näin tulee esille se prosessi, miten tutkija tekee valintoja ja millä perusteella hän päätyy tiettyihin ratkaisuihin.

Tutkimukselle ei ole olemassa valmista tulkintakehystä, johon se voitaisiin ongelmattomasti suhteuttaa. Vastaavasti ei myöskään ole sellaista selitystä tai perimmäistä syytä, johon tutkittava ilmiö voitaisiin palauttaa. Rakennehistoriallisessa tutkimustraditiossa ihmisten toimintaa ja ajatustapoja on perusteltu yhteiskunnallisilla rakenteilla ja olosuhteilla, mutta rakenteet ja instituutiot ovat itsessään inhimillisen toiminnan tulosta.²⁰ Siksi rakenteita ei pidä hyväksyä annettuina olosuhteina vaan kiinnostavaa on se dynamiikka, miten ihmiset luovat, muokkaavat ja kyseenalaistavat rakenteita mutta toisaalta myös sopeutuvat ympäröiviin olosuhteisiin.

15. Anu Koivunen – Marianne Liljeström (1996) Paikantuminen, teoksessa A. Koivunen – M. Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, Tampere; Jorma Kalela (2000) *Historiantutkimus ja historia*, Helsinki, 106, 155–166; Jukka Sarjala (2002) *Miten tutkia musiikin historiaa?*, Helsinki, 79–87.

16. Natalie Zemon Davis (1999) Who Owns History?, teoksessa Anne Ollila (toim.) *Historical Perspectives on Memory*, Helsinki, 20–22, 26–34; Marjatta Rahikainen (1996) Kasvot väkijoukossa. Historian kirjurit ja toimijat, teoksessa M. Rahikainen (toim.) *Matkoja moderniin. Läbikuvia suomalaisten elämästä*, Helsinki, 20–21.

17. Gabrielle M. Spiegel (2002) *Saving the Phenomenological: Historical Writing Twenty-Five Years after the Linguistic Turn*. Esitelmä History in Words and Images -konferenssissa Turun yliopistossa 26.9.2002.

18. Ks. myös Roger Chartier (1988) *Cultural History. Between Practices and Representations*, Ithaca, New York, 14; Markku Hyrkkänen (2002) *Aatehistorian mieli*, Tampere, 42–43.

19. Anne Ollila (2000) *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa*, Helsinki, 14; Anne Ollila (2001) Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä, teoksessa Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuuribistoria. Jobdatus tutkimukseen*, Helsinki, 84–85.

20. Haapala (1989) 18–25; Hyrkkänen (2002) 26–27, 32.

Olennaista on dynaamisen tutkimusotteen korostaminen: kun tutkitaan yhteiskunnan tai yhteisöjen toimintaperiaatteita ja tapajärjestelmiä, huomio kohdistuu erilaisten ryhmien ja ihmisten luomien verkostojen toimintaan sekä niiden sisäisiin hierarkioihin. Tällöin valta ja läheisyys, alistaminen ja vastarinta, kilpailu ja kumppanuus jäsenytyvät samanaikaisina prosesseina – yhtäältä jännitteisinä mutta samalla toisiaan ruokkivina ilmiöinä. Asioiden keskinäisten yhteyksien löytäminen on tärkeää, mutta ristiriitojen ja jännitteiden havaitseminen on yhtä keskeistä, jotta menneisyyttä ei tulkitaisi liian ehjäksi, pysähtyneeksi tai harmoniseksi.²¹

Uusien, yllättävien yhteyksien löytäminen on tutkimuksellisesti haastavinta, mutta se edellyttää ennakkoluulotonta tutkimusotetta. Antropologinen lähtökohta siinä mielessä haastava, että se merkitsee etäisyyden ottamista myös omaan kulttuuriin. Kyse on vieraannuttamisesta, jolloin oma kulttuuri lakkaa olemasta tuttu ja turvallinen.

Dialogisuus

Historioitsija käy tutkimuksessaan jatkuvasti keskustelua kahteen suuntaan. Ensiksi keskusteluyhteys rakentuu aikaisempaan tutkimukseen. Historioitsija määrittelee oman työnsä suhteessa tutkimustraditioon samalla kun hän perustelee näkökulmansa ja kysymyksenasettelunsa. Toinen keskusteluyhteys syntyy lähdeyöskentelyssä, kun historian tutkija käy vuoropuhelua lähteidensä kanssa.

Historioitsija on oman kulttuurinsa ja koulutuksensa ehdollistama, joten hänellä ei ole mitään oikotietä menneisyyteen vaan lähteiden tulkinta tapahtuu aina tiettyjen ennakkokäsitysten ja tietoteoreettisten oletusten puitteissa. Siksi tutkijan on syytä reflektoida omia ennako-oletuksiaan ja tutkimuksellisia lähtökohtiaan. Samalla on tarpeen tehdä täsmennyksiä tutkimuksessa käytettävien käsitteiden luonteesta: mitkä käsitteet ovat tutkimustradition tuottamia ja miten tällaisia käsitteitä voi käyttää sekä kuinka historioitsija tekee käsitehistoriallista analyysia tulkitessaan lähteitään.

Jaottelu tutkimuskäsitteisiin ja aikalaiskäsitteisiin on osittain keinotekoinen, koska käsitteitä ei voida yksiselitteisesti luokitella näihin kategorioihin. Jos tutkija analysoi vaikkapa 1700-luvun perhekäsitystä, hän joutuu pohtimaan asiaa ainakin kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin perhehistoriallinen tutkimustraditio antaa mahdollisuuden asettaa tutkittava ilmiö tiettyihin tulkintakehyksiin ja se tarjoaa tilaisuuden erilaisten tutkimuksellisten painotusten pohtimiseen. Otetaanko tutkimuksen lähtökohdaksi nimenomaan käsitehistoriallinen analyysi, jolloin huomio kohdistuu perhe-käsitteen määrittelyyn erilaisissa aikalaislähteissä? Vai tulkitataanko perhettä avioliiton ja puolisoitten välisen suhteen kautta, jolloin sukupuoliproblematiikka nostetaan keskeiseksi? Tai tehdäänkö mikrohistoriallista tutkimusta, jolloin tutkimuksen kohteeksi otetaan vaikkapa tietyn perheen tai suvun toimintatavat ja strategiat perheen ylläpitämiseksi? Vai analysoidaanko sitä, miten asumisen ja elämisen kautta perheessä luotiin tiettyjä tulkintoja paikasta ja tilasta?

Toinen näkökulmaa määrittävä tekijä löytyy historioitsijan omasta kulttuurista ja aikakaudesta. Mikä on tutkijan oma käsitys perheestä ja kuinka se vaikuttaa hänen tutkimusteemaansa ja tapaansa tulkita lähteitä? Tässä tilanteessa tutkija joutuu pohtimaan omaa historiallisuuttaan ja kulttuurisidonnaisuuttaan. Miten 1700-luvun perhekäsitystä on mahdollista ja mielekäästä tutkia 2000-luvulla?

Kolmas näkökulma avautuu aikalaislähteistä. Kun historioitsija analysoi ja tulkitsee tekstejä ja kuvia, hän käy jatkuvaa vuoropuhelua lähteidensä kanssa. Samalla kyse on tutkijan ennako-olettamusten ja hypoteesien testaamisesta, jolloin todennäköisesti käy niin, että tutkija joutuu muuttamaan ja täsmentämään kysymyksiään. 1700-luvun perhekäsitystä tutkiva joutuu pohtimaan esimerkiksi sellaista peruskysymystä, mitä käsitteitä on mielekäästä käyttää analysoitaessa 1700-luvun perhejärjestelmää, sillä nykytutkija tulkitsee perhettä omien käsitystensä ja kokemustensa kautta liittäen siihen merkityksiä, jotka eivät tee oikeutta 1700-luvun perhejärjestelmälle.

Lähteitä tulkitessaan tutkija joutuu jatkuvasti reflektoidaan omia lähtökohtiaan ja tapaansa tehdä tutkimusta. Dialogisuus edellyttää tutkijalta kykyä sietää epävarmuutta ja taitoa tehdä uusia kysymyksiä, kun hän etenee yrityksen ja erehdyksen kautta. Historioitsijan lähdeyöskentelyä on verrattu sipulin kuorimiseen, jossa ohuen kuoren alta löytyy monia muita kerroksia. Lisäksi on syytä muistuttaa Carlo Ginzburgin toteamuksesta, että lähteissä ei ole mitään salattua eikä piilossa olevaa, vaan kaikki johtolangat ja jäljet ovat tutkijan nähtävissä,²² jos hän vain osaa tulkita lähteitä. Toisaalta tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusprosessista ei voi tehdä yleispätevää mallia, joka voitaisiin opetella ja soveltaa historiallisenä metodina. Tutkimustyö ja lähdeanalyysi opitaan käytännön kautta tekemällä tutkimusta eikä tutkimusmenetelmiä voida kaavamaisesti siirtää aiheesta toiseen.²³

Samalla tutkimuskäsitteet ovat aina teoreettisesti ladattuja käsitteitä. Jos tutkitaan 1700-luvun perhe-elämässä luotuja käsityksiä paikasta ja tilasta, tutkimusta ei voi tehdä mielekkäästi suhteuttamatta sitä nykytutkimuksessa käytyyn keskusteluun, jossa määritellään ja problematisoidaan näitä käsitteitä. Kulttuurintutkimuksessa rakennetut teorit paikan ja tilan merkityksestä tarjoavat uusia lähtökohtia historiantutkimukselle, mutta käsitteiden käyttökelpoisuus paljastuu vasta lähdeyöskentelyssä. Uudet teoreettiset oivallukset tekevät mahdolliseksi kysyä lähteiltä sellaisia asioita, joita ei aikaisemmin ole huomattu tutkia,²⁴ mutta historioitsijan pitää olla varovainen sen suhteen, että hän ei tulkitse menneisyyttä liiaksi nykyisyyden ehdoilla.

Vastaavasti perhehistoria, mikrohistoria ja sukupuolihistoria sisältävät tulkintoja siitä, mitkä asiat ovat merkityksellisiä kulttuurissa ja ihmisten elämässä. Lisäksi näihin näkökulmiin sisältyy tietoteoreettisia oletuksia siitä, miten menneisyyttä voidaan tulkita ja analysoida. Uusille näkökulmille on usein tyypillistä se, että tutkijat lähtevät ennakkoluulottomasti tekemään uudenlaista tutkimusta, mutta metodologiset ja tietoteoreettiset pohdinnat sekä perustelut luodaan vasta vähitellen. Kun menneisyyttä aletaan

tulkita uudella tavalla, aluksi on tärkeämpää kokeilla tuoreita näkökulmia ja testata kysymyksien toimivuutta kuin naulata tutkimussuuntaa paikoilleen tarkoilla määrittelyillä. Saattaa käydä niinkin, että siinä vaiheessa, kun uudet näkökulmat ja niiden tuottamat tutkimuskäsitteet voidaan tarkasti määritellä ja suhteuttaa muihin tutkimussuuntauksiin, innovatiivisin tutkimusvaihe on jo ohitse.

Historian aika

Aika on yksi historiantutkimuksen peruskäsitteistä. Silti historiantutkijoiden tapa tulkita aikaa on joiltakin osin hämmästyttävän ongelmaton ja kaavamainen. Historioitsijat ovat luoneet erilaisia aikajanoja, joilla he pyrkivät luomaan järjestystä kaaokseen ja jotka toimivat apuvälineinä menneisyyden jäsentämisessä. Sen mukaisesti historioitsijan tehtävä on asettaa asiat ja tapahtumat aikajärjestykseen. Linearisuutta korostava kronologia käy kuitenkin ongelmalliseksi, kun tutkimme eri kulttuureja ja eri aikakausina eläneiden ihmisten toimintaa. Jos tutkija jäsentää menneisyyttä kronologisesti, hän projisoi oman aikakäsityksensä menneisyyteen huomaamatta toisen aikakauden tai kulttuurin erilaista tapaa jäsentää aikaa. Kronologia on yksi mahdollinen ajanjäsenyskeino, mutta samalla se on kulttuurinen ja tieteen sisäinen konventio, joten sellaisena se ei niinkään toimi ajattelun apuvälineenä vaan pikemminkin rajoittavana tekijänä. Kronologiasta on tullut itsestään selvä järjestelmä, jonka ehdoilla historioitsijat toimivat ja jäsentävät tutkimuksensa. Näin

21. Natalie Zemon Davis (1996) Sosiaalhistorian haasteet, teoksessa M. Rahikainen (toim.) *Matkoja moderniin*, Helsinki, 12–15; Anne Ollila (1998) *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*, Helsinki, 11.

22. Carlo Ginzburg (1996) *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*, Tampere, 50–51, 66–67; ks. myös Paul Ricoeur (2000) *Tulkinnan teoria*, alkuteos *Interpretation Theory* (1976), Helsinki, 137.

23. Sarjala (2002) 46. Tekstitulkinnan menetelmästä ja tekstien monitulkinnaisuudesta ks. Ricoeur (2000) 121–126.

24. Peter Burke toteaa kulttuurihistoriallisen näkökulman olevan ”an approach to the past which asks present-minded questions but refuses to give present-minded answers”. Burke (1997) 2.

*Modernin yhteiskunnan aika on kellon määrittelemää aikaa ja kello ohjaa ihmisten elämää. Jais Nielsen, *Aufgang*. Lolland-Falsters Kunstmuseum, Maribo. 1918.*

ollen kronologia hallitsee historiantutkimuksen esitystapaa ja tätä kerronnallista konventiota on vaikea rikkoa.²⁵

Toisaalta monet historioitsijat ovat olleet hyvin tietoisia ajan jäsentämiseen liittyvistä ongelmakohtista. Siksi he ovat luoneet tapoja hahmottaa erilaisia ajallisia prosesseja. Saksalaisessa keskustelutraditiossa huomion kohteena on ollut eriaikaisuuden samanaikaisuus. Tällä tarkoitetaan sitä, miten eri alueilla saatetaan elää kronologisesti samaan aikaan erilaista historiallista aikaa.²⁶ Kulttuurihistorian professori Veikko Litzen totesi kerran luennollaan, että suomalaisella maaseudulla keskiaika jatkui 1950-luvulle asti. Litzen saattoi hieman liioitella halutesaan provosoida opiskelijoita, mutta hän halusi tuoda esille sen, miten maaseudulla elämänmeno noudatti vakiintuneita tapoja ja traditioita, jotka alkoivat murtua vasta voimistuvan maaltamuuton mukana 1950-luvulta lähtien. Samaa aikaan suurimmissa suomalaisissa kaupungeissa elettiin jo modernisoituvan ja teollistuvan yhteiskunnan aikaa, jossa kello ja tehtaan pilli määrittivät elämänrytmiä.

Fernand Braudel on jäsentänyt eriaikaisuuden samanaikaisuutta toisin keinoin. Hän jakaa Välimeri-tutkimuksessaan ajan kolmeen tasoon (geohistoria, konjunktuurit ja tapahtumahistoria). Olennaista Braudelin tutkimuksessa on tulkinta, että menneisyys on yhdistelmä struktuureja, joilla kullakin on oma aikansa ja kestoensa. Historiassa on rinnakkain monta eri aikaa, jotka kulkevat eri nopeuksilla. Esimerkiksi politiikassa voi tapahtua äkillisiä muutoksia, mutta samanaikaisesti on olemassa asioita ja rakenteita, jotka muuttuvat hyvin hitaasti. Silti Braudel on myöntänyt, että ajan jakaminen kolmeen tasoon on vain yksi mahdollinen jäsennostapa, joten aikaa voidaan analysoida monella muullakin tavalla.

Eriaikaisuuden samanaikaisuus ilmenee myös siinä, miten ihmiset voivat tulla toimeen useiden erilaisten aikajärjestelmien kanssa ja kuinka ajalle annetaan eri tilanteissa erilaisia merkityksiä. Kun afrikkalaisen kyläyhteisön jäsenet ovat menossa voodoo-seremoniaan, joku heistä saattaa yllättäen ottaa kännykän esille ja keskittyä het-

keksi puhelinkeskusteluun. Animismiin perustuva voodoo edustaa seremoniallista ja symbolista aikaa, jota pidetään yllä tietyillä rituaaleilla ja johon liittyy tulkintoja tuonpuoleisesta. Vanhat perinteet ja uskomukset eivät ole mitenkään ristiriidassa sen kanssa, että muutamat kyläyhteisön jäsenitä voivat käyttää nykyteknologiaa, jossa korostuu hetkellisyys ja nopeatempoisuus. Lisäksi afrikkalaisen kyläyhteisön elämää rytmittävät erilaiset syklit. Esimerkiksi viiden päivän välein toistuvat markkinat luovat oman rytmensä elämänmenoon. Näin ollen ihmisten elämää rytmittävät useat erilaiset aikajärjestelmät. Ne perustuvat yhteisöllisiin tapoihin ja sopimuksiin mutta muutammat ovat ainakin osittain valinnanvaraisia. Ihmiset voivat itse päättää, missä määrin he käyttävät ja hyödyntävät nykyteknologiaa sekä antavat sen vaikuttaa ajankäyttöön. Samalla teknologia toimii usein statussymbolina, sillä sen avulla voidaan osoittaa kiireellisyyttä ja yhteiskunnallista asemaa. Menevän ja menestyvän ihmisen kiire on arvostettua kiirettä,²⁷ koska hän on kysytty, varattu ja hänen kalenterinsa on täynnä kokouksia sekä tapaamisia.

Aika voidaan hahmottaa abstraktina ja absoluuttisena jatkumona, joka virtaa itsestään ja tasaisesti ilman suhdetta mihinkään ulkopuoliseen (newtonilainen aikakäsitys). Historioitsijan kannalta tämä on kuitenkin vain yksi näkökulma ajan problematiikkaan eikä universaali tulkinta ajasta anna välineitä analysoida ajan monikerroksisuutta. Absoluuttinen aikamäärittely ei ota huomioon aikakäsitysten kulttuurisidonnaisuutta eikä sitä, miten ihmiset antavat erilaisia merkityksiä ajalle. Ihmisten toiminnan ja ajattelun tutkiminen on historioitsijalle kiinnostavam-

25. Ollila (2002) 9–10; ks. myös Birgitta Odén (1989) *Tiden och periodiseringen i historien*, teoksessa Pirkko Heiskanen (toim.) *Aika ja sen ankaruus*, Helsinki, 137.

26. Hyrkkänen (2002) 130–131.

27. Raija Julkunen (1989) *Jokapäiväinen aikamme*, teoksessa Pirkko Heiskanen (toim.) *Aika ja sen ankaruus*, Helsinki, 18–19. Täysin päinvastainen asenne kiireeseen löytyy algerialaisilta talonpojilta, joiden mukaan kiire on arvokkuuden puutetta yhdistyneenä diaboliseen kunnianhimo. E.P. Thompson (1996) *Herrojen valta ja rabvaan kulttuuri*, Tampere, 160–161.

pi lähtökohta kuin totalisoivan aikamäärittelyn luominen ja noudattaminen. Ajan analysoiminen kulttuurisina käytäntöinä ja sosiaalisena sopimuksena tuo esille aikakäsitysten ja ajanlaskutapojen historiallisuuden.²⁸

Historiantutkimuksessa noudatetut periodisoinnit ovat yksi esimerkki ajan jäsentämiseen liittyvistä sopimuksista. Periodisoinnit ovat käyttökelpoisia aikakausien ja käännekohtien hahmottamisessa, vaikka aikakausijaottelut ovat lähtökohtaisesti kiistanalaisia ja epämääräisiä. Lisäksi niihin liittyy yleensä stereotyyppisiä tulkintoja eri epookkien luonteesta.²⁹ Sopimusten luonteeseen kuuluu, että niistä neuvotellaan ja kiistellään toistuvasti. Tällöin niiden ehtoja muutetaan ja kyseenalaistetaan. Siksi tutkijat voivat loputtomasti kiistellä vaikkapa keskiajan ja uuden ajan taitekohdan määrittelystä, valistuksen merkityksestä tai jälkimodernin yhteiskunnan tunnuspiirteistä.

Kulttuurihistorian houkutus

Mikä on kulttuurihistorian houkutus, kysyn artikkelini otsikossa. Kulttuurihistorian sijainti historiantutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen välimaastossa on avannut uusia näkökulmia ja keskusteluyhteyksiä. Lisäksi kulttuurihistorialla on perinteisesti ollut läheinen yhteys myös taiteentutkimukseen. Turun yliopistossa kulttuurihistorian oppiaine oli aluksi mukana sekä historian että taiteentutkimuksen koulutusohjelmissa, kunnes koulutusohjelmista luovuttiin 1990-luvun alussa tutkinnonuudistuksen myötä.

Kulttuurihistoriassa voidaan siis käyttää samoja lähteitä kuin taiteentutkimuksessa, mutta kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa lähtökohta on toisenlainen kuin taiteentutkimuksessa. Kaunokirjallisuutta, elokuvia ja musiikkia tutkittaessa kulttuurihistorioitsijan huomion kohteena ei ole teosanalyysi, lajityyppien määrittely tai tyyli-suuntien kartoitus vaan taiteen sosiaali- ja kulttuurihistoria. Esimerkiksi lukemisen ja kirjoittamisen kulttuurihistoria avaa uuden näkökulman kirjallisuuden tutkimiseen. Tällöin lähtökohtana on analysoida kirjan merkitystä yhteiskunnassa sekä niitä käytäntöjä ja toimintatapoja, jotka ovat muokanneet sekä mahdollistaneet erilaisia kir-

jallisia kulttuureja ja kirjallisuuden käyttötapoja. Myös kirjojen valmistusprosessi, levitys, kirjakauppatoiminta, sensuuri ja kirjalliset alakulttuurit ovat keskeisiä teemoja kulttuurihistorian näkökulmasta. Tästä näkökulmasta katsottuna kirjallinen kaanon ei ole kiinnostava sinänsä vaan se moninainen toiminta, joka tapahtuu kirjallisuuden nimissä ja liepeillä. Kirjallista kaanonia voi tietysti problematisoida erittelemällä sen syntyhistoriaa; miten ja millä kriteereillä kirjalliset kaanonit on luotu ja rakennettu.

Monitieteisyys voi joskus olla ongelma, kun sovitetaan yhteen erilaisia tutkimuksellisia lähtökohtia. Yleensä monitieteisyys on kuitenkin tutkijalle eduksi, koska se avartaa tutkijan näkemyksiä ja mahdollistaa monipuolisemman tutkimusotteen. Lisäksi nuoren oppiaineen etuna on dynaamisuus, sillä kulttuurihistoriassa ei ole ehtinyt syntyä sellaisia traditioita ja painotuksia, jotka rajoittaisivat tutkimusteemoja.

Periaatteessa kulttuurihistoriallisten tutkimusteemojen aihepiiri on rajaton. Niinpä Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa tekeillä olevien väitöskirjojen aiheet ovat moninaiset ulottuen myöhäiskeskiajalla väärinä pidettyjen seksuaalisten tekojen tutkimisesta aikakauslehti *Imagen* yksilökonstruktioiden analysoimiseen 1980- ja 1990-luvulla sekä 1600-luvun englantilaisten kveekareiden tulevaisuussuhteen pohtimisesta suomalaisten miesten omaelämäkerrallisiin isyyskertomuksiin. Kuten edellä mainitut tutkimusteemat osoittavat, kulttuurihistorioitsijalle ei mikään inhimillinen ole vierasta. Kulttuurihistorian kiehtovuus on ennen kaikkea siinä, että huomio kohdistetaan ihmisten ajatteluun ja toimintaan. Kulttuuri rakentuu kommunikatiivisista käytännöistä ja vuorovaikutuksesta, joten olennaisinta on, miten asiat merkityksellistetään eri kulttuureissa ja eri aikakausina. ■

28. Ks. myös Nina Säaskilahti (2000) *Ajasta ja kulttuurista*, teoksessa Bo Lönnqvist (toim.) *Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*, Jyväskylä, 20–21.

29. Periodisoinnista ks. Odén (1989) 139–140; Jordano-va (2000) 115–138; Anu Korhonen – Kirsi Tuohela (2002) Introduction: Decoding Chronologies, teoksessa A. Korhonen & K. Tuohela (toim.) *Time Frames. Negotiating Cultural History*, Turku, 1–7.